

INLEIDING.
“AL MIJN BRONNEN ONTSPRINGEN IN U”.
(Psalm 87)

In de Bijbel komen heel veel beelden van God voor, waar de God, in Wie ik geloof, geen boodschap meer aan heeft. Een God, die via zijn profeten de opdracht geeft om een geheel volk, met mannen, vrouwen, kinderen en baby's, uit te moorden, is in ieder geval mijn God niet.
(Jozua 6, 21. 1 Samuel, 15,3, en andere plaatsen.)

Dat is op zich niet zo erg, want zoals alles in het menselijke bestaan, veranderen en groeien ook de beelden van God en van de Godsdienst, hopelijk ten goede: in de richting van meer humaniteit en van allesomvattende barmhartigheid. De fundamentele oproep tot het afschaffen van alle beelden van God, (Exodus 20, 4) geeft natuurlijk ook de ruimte om, als je vanwege het intermenselijke gesprek, toch woorden en beelden voor de Onafbeeldbare meent te moeten gebruiken, hier kritisch mee om te gaan.

Dus als u mij vraagt: geloof je in de God van de Bijbel? Dan antwoord ik: Dat ligt er maar aan: de God van welke bladzijde bedoelt u?

Maar soms kwam er een beeld van God in de bijbel naar voren, dat mij al heel lang boeit. Zo in psalm 87, een lied, dat zó inclusief en oecumenisch is, dat wij er in onze officiële kerk nog lang niet aan toe zijn. De eeuwige, die “woont” in Jerusalem, beschouwt natuurlijk het Godsvolk tot het Zijne. Maar bij dat Godsvolk behoren ook de heidenen, zelfs de historische vijanden van Israël: Egypte, Babel, de Filistijnen. Ieder wordt door de eeuwige beschouwd als *“In Sion geboren”*. En in al hun vreemde en heidense liturgieën loven ook zij de Bron van alles wat bestaat en leeft:
“En zij zingen, dansend hun reidans, Al mijn bronnen ontspringen in U”.

Ik legde deze tekst eens aan een dominee voor, die erg veel bezwaren had tegen de totale inclusiviteit en openheid, die ik als mijn God tekende. Zijn antwoord was: “Die psalm geldt slechts voor de definitieve eindtijd”. Ik kan echter geen woord in dit gedicht ontdekken, die deze Goddelijke houding verwijst naar een zeer verre toekomst. Voor mij tekent het een God, Die alles en iedereen omsluit: goeden en slechten, ware gelovigen en ongelovigen, levenden en doden, mensen en de natuur, enz. Alles en ieder is “IN GOD”: Pan-en-theïsme. En God kan dus nergens anders zijn dan in alles, in ieder en overal.

Later ontdekte ik, dat ik niet alleen stond in dit Godsgeloof. Mijn eigen collega-dominicanen van de stroming, die wij de “Rijnlandse mystiek” noemen, gingen mij voor (Meister Eckhart o.p. Heinrich Seuze o.p. Johannes Tauler o.p. 1300-1380) Nog later ontdekte ik, dat dit geloof nog veel oudere wortels had en dat de Rijnlandse mystiek hierdoor kon zijn beïnvloed. Ik kwam in contact met de Keltisch-christelijke spiritualiteit.

Deze geloofsopvatting is min of meer tegenovergesteld aan de spiritualiteit van de Rooms katholieke traditie, die God ziet aan de top van een ontzaglijke machtspiramide, met bovenaan de “ingewijden”: paus, kardinalen, bisschoppen, priesters. En onderaan de niet-wetenden: de “leken”. (En zelfs daaronder nog de natuur, want daar is niets Goddelijks meer aan en dus in zich waardeloos en alleen dienend om te worden gebruikt.)

Natuurlijk heeft deze Godsopvatting zijn bronnen in de manier, waarop de Romeinse cultuur en de staat waren gevormd: een machtspiramide, met de goddelijke keizer aan het hoofd. Alle Christelijke kerken zijn ontstaan binnen het culturele gebied van het Romeinse rijk.

Alle kerken, op één uitzondering na: Ierland was nooit door de Romeinen bezet, maar had wel eigen handelscontacten met Alexandrië en misschien zelfs met Palestina. Zo ontstond er een christelijke spiritualiteit, die duidelijk anders was dan de Romeinse en zijn bronnen had in de oeroude Keltische cultuur en in de Oosterse, Christelijke wijsheid van de woestijnvaders.

Ik vind het boeiend om dat spirituele landschap te verkennen. Temeer omdat het mij een uitweg biedt en bood uit mijn eigen geloofscrisis. In de volgende bladzijden wil ik de landkaart tekenen, zoals ik tot nu toe dit land heb verkend. Het is dus hiermee tegelijkertijd tot “het landschap van mijn eigen ziel” geworden. De lezer heeft zijn/haar eigen landschap en dus ook zijn/haar eigen landkaarten. Ik laat je hier mijn landkaart zien, in de wetenschap, dat er oneindig veel meer wegen kunnen gaan naar de Oneindigheid, die God is. Heel lang geleden wees de dichter van psalm 87 hier al op: “Al mijn bronnen ontspringen in U”.

Leo Raph. A. de Jong o.p.
Juli 2017.
(Leerhuis Spiritualiteit, no.36.)

VOORBIJ DE GRENS.

(A)

De grens.

Wanneer ik wil spreken over het gebied voorbij onze grenzen, dan moet ik eerst de grens zelf als belangrijk zien en onderzoeken. Alle Godsdiensten nemen en namen de grens tussen het Goddelijke en onze wereld erg serieus. In de Griekse en Romeinse tempels en ook in de tempel van Jerusalem bleven de gelovigen vóór de grens staan en alleen de (hoge)priesters traden binnen in “het heilige der heiligen”, de ruimte, waarin de God verbleef. Daar brachten zij en zij alleen de gebeden en gaven van de gelovigen over.

In de tempels van Hindoes en Boeddhisten bewaken monsterachtige leeuwen de ingang. De Moslims trekken hun schoenen uit en verrichten rituele wassingen, voordat zij de moskee binnen gaan. In de Katholieke traditie maakte men bij het betreden van een kerk een kruisje met gewijd water en iedere viering begint met een schuldbelijdenis en het aanzeggen van vergeving.

Grote middeleeuwse kathedralen kennen bij de ingang het labirint: ik moet moeite en inspanning verrichten om het binnenste van het heiligdom te mogen bezoeken. De drempel tussen onze wereld en de wereld van het goddelijke is niet iets, dat je “even” en zonder verder na te denken passeert.

En het zou goed zijn, als wij in onze cultuur hier weer wat meer gevoelig voor werden, want God is niet iemand, bij Wie we “zo maar” kunnen binnendringen. Een beetje gevoeligheid voor de “Vreze des Heren” zou ons zicht op de Eeuwige kunnen verhelderen, met name het inzicht, dat God totaal anders is dan wat wij van een beetje God menen te mogen verwachten. Als we die grens tussen onze wereld en die van het goddelijke passeren, raken wij alle zekerheden en alle grip kwijt. Wij raken ons “normale” leven kwijt. De Bijbel zei het heel krachtig: “Wie God ziet moet sterven!” (Rechters 13,22).

(B)

Wie op de grens staat, ziet het land voorbij de grens.

Hoe te spreken over het gebied, dat aan al ons spreken voorbij is? Hoe het land te benoemen, dat aan al onze benamingen ontsnapt? Wij zullen dan moeten beginnen om bij het betreden van dat gebied al onze begrippen,

denkconstructies, zekerheden achter te laten en te ontkennen. Zelfs onze heiligste inzichten over God en godsdienst zijn in dat land niet meer waar, niet meer van toepassing. Voor mij is Meister Eckhart o.p. (1260-1328) de mens, die deze stap-in-het-onbekende het meest radicaal getekend heeft. *“Ik bid God iedere dag mij van God te verlossen”. “Je moet van God houden zoals Hij is: Niet-God, niet-persoon.” “Jullie noemen God goed. God is niet goed; ik durf te zeggen, dat ik beter ben dan God”*. Enz.

Het land voorbij de grens is dus de lege ruimte of ruime leegte, die zich opent, als ik al mijn inzichten en begrippen ontken, hoe heilig ze mij ook zijn. Hoezeer men ook van mij eist, dat ik deze woorden en constructen als absoluut waar accepteer en geloof.

”O, Gij, voorbij alle woorden, hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij.” (Gregorius van Nazianze, ongeveer. 380 na Chr.) De afgrond van het niets meer weten is de afgrond, waarin zich het Mysterie van de Eeuwige laat uitnodigen. (Johannes Tauler o.p.1300-1361)

Er zijn dus twee ervaringen, die door de echo van dat immense niet-weten kunnen worden opgeroepen in mij. De beangstigende ervaring van leegte, van het niet-meer-weten, van alle controle kwijt zijn, van de totale onzekerheid en de duisternis. En de bevrijdende ervaring van wijdsheid, van totale openheid voorbij al mijn twijfels en vragen. De Eeuwige als ervaring-van-duisternis; en de Eeuwige als ervaring-van-wijdsheid-openheid. Ruime Leegte en Lege Ruimte: beide ervaringen een echo van Oneindigheid; eenvoudig, maar mijns inziens zeer goed geformuleerd door een hedendaagse Nederlandse dichter.

Er is vandaag weer veel meer dan er is.

*Er is vandaag weer veel meer dan er is,
Maar wat het is, ik kan het je niet zeggen,
Er is geen uitleg voor, niets dan dit inzicht
In een temeer,
Een oeroud veel te veel.
Zie ik het niet, ik zie het als tekort.
En houdt het op, ik voel het als gemis.
Meer weet ik niet, meer kan ik je niet zeggen.
En die het weten die vertrouwd ik niet.
(Richard Schuagt.)*

(C)

Waar ontmoet ik die wereld-voorbij-alle-woorden?

Om eerlijk te zijn zullen wij maar direct toegeven, dat het voor ons ontzaglijk moeilijk is om over God te spreken voorbij al onze woorden, begrippen, opvattingen, overtuigingen, enz. Wat betreft onze begrippen lukt het me soms wel, – hoewel?! – maar voorbij onze moraal? De Eeuwige kan en mag toch niet voorbij gaan aan het feit, dat er slachtoffers zijn en zwaar schuldigen? Geen Goddelijke veroordeling voor misdadigers als Adolf Hitler, Stalin, de moordenaars van Isis, enz.? Geen laatste oordeel, dat eindelijk recht doet aan alle rechtelozen? Geen definitieve hemel, als Godsverbondenheid en definitieve hel, als Godsverlatenheid?

Deze gevoelens zijn zeer terecht in het menselijk aanvoelen van goed en kwaad, maar hoe moet ik me deze voorstellen in het land voorbij al ons menselijk denken en aanvoelen? Hoe moet ik mij God verbeelden als voorbij goed en kwaad? Als “Jenseits von Gut und Böse”? (Friedrich Nietzsche)

Misschien is het goed om juist hier de vraag open te laten en toe te geven, dat mijn begrip te beperkt is om hier een afdoend antwoord op te geven. In de middeleeuwse theologie werd al gesproken over het “mysterium iniquitatis”: het onoplosbare mysterie van het kwaad. Maar als ik dan toch iets meen te moeten zeggen over de/het Onnoembare, laten het dan woorden zijn, die zó bevrijdend, zó humaan en zó opbouwend zijn, als maar mogelijk is. Met minder behoeven we geen genoegen te nemen.

(D)

Post-theïsme, voordat het Post-theïsme heette?

Van welk beeld gaan wij uit? Is God Iemand, die het universum buiten zichzelf geschapen heeft en zich nu vanaf een afstand al dan niet bezig houdt met het welzijn van dat geschapene en met

name de mensen wil aansturen en controleren over goed en kwaad? Of kan God nergens anders zijn dan overal en is datgene, dat wij “de werkelijkheid” noemen, de verschijningsvorm van de Eeuwige? Is de werkelijkheid bezielde en is God het gelaat van al wat bestaat en leeft? Reeds Meister Eckhart o.p. schreef rond 1300, in zijn studie: “Opus tripartitum”: “*Esse est deus*”. Al wat bestaat is God(delijk). En wees volgens mij de geloofsopvatting af, die wij tegenwoordig het Theïsme noemen.

(Over Genesis 1.) *Het zijn is God.....Dus als God niet is, is er niets.....God werkt alles, wat Hij schept, werkt en doet, in Zichzelf. Want wat buiten God is en buiten God wordt, is en wordt buiten het zijn. Ja, dan wordt het absoluut niet, want het zijn is de grens van alle woorden.....het is dus een verkeerde voorstelling, alsof God de geschapen dingen buiten Zichzelf gezet had in een soort van onbegrensde leegte.*

In een moderne studie over hedendaags geloven tussen theïsme en atheïsme schreef Taede Smedes:

“Volgens het theïsme is God een bovennatuurlijk wezen, dat de wereld van buitenaf regeert en bestuurt, en dat zich om het lot van ieder mens afzonderlijk bekommert. Voor velen is die theïstische God niet langer meer aansprekend. Op het moment dat de bovennatuurlijke God als bron van zin verdwenen is, licht de natuurlijke werkelijkheid zelf op als vol van zin en betekenis”.

(TAEDE A. SMEDES: “God, iets of niets. De postseculiere maatschappij tussen GELOOF en ONGELOOF.”

(Amsterdam, University Press b.v. 2016.blz. 246-247.)

Post-theïsme, Theïsme, Panentheïsme.....Moeten we ook nu weer zeggen, dat het allemaal beelden zijn van de Onafbeeldbare, en dus ieder een beperkte benadering van de grens tussen onze wereld en die van de onbegrijpelijke werkelijkheid, die wij “God” noemen? Dan wordt de vraag weer naar ons teruggespeeld: welk beeld van de Onafbeeldbare is nu voor ons en voor onze wereld het meest heilzame?

(E)

“Wie niet in al mijn preken het woord “Barmhartigheid” hoort, heeft er niets van begrepen”.

(Meister Eckhart o.p. in een preek.)

“Het hoogste werk, dan God werkt, is barmhartigheid. Het werk van de barmhartigheid is God zo wezensverwant, dat weliswaar ook waarheid en rijkdom en goedheid God benoemen, ofschoon het ene dan meer zegt dan het andere. Het hoogste werk van God is echter barmhartigheid, en dat betekent, dat God de ziel in het hoogste en meest loutere plaatst, dat zij kan ontvangen: in de wijde, in de zee, in de ondoorgrondelijke zee. Daar werkt God barmhartigheid.”

(Meister Eckhart o.p.: Preek: Gij zult medelijden hebben, met het volk dat in U is”).

Hier stoot ik op het besef van Meister Eckhart o.p. dat mij het meest ontroert:

ik en jij, alles wat bestaat en leeft, alles wat bestaan en geleefd heeft, zijn als druppels in een eindeloos ondoorgrondelijke zee van barmhartigheid, waarbuiten niemand en niets kan vallen.

Ik behoef God niet te zoeken; ik behoef niet te gaan proberen om tot vereniging met God te komen, ik behoef de eenheid tussen mij en de andere mensen en tussen mij en het milieu niet te zoeken; die eenheid in God en in alles wat bestaat en leeft is vooraf gegeven. Ik moet het alleen leren beseffen. De eenheid – God – is gegeven; mij rest de taak om die eenheid ook in mijn besef en in mijn doen en laten toe te laten: God te laten geboren worden in mij, zoals Eckhart dit proces omschrijft. Hoe minder ik mijzelf vasthoudt als individuele druppel en hoe meer ik mijzelf kan loslaten en overgeven, des te meer zal de oceaan, waarvan ik deel uitmaak, mijn levende werkelijkheid worden.

Des te meer zal ik dus “God” worden: worden wat ik fundamenteel al ben. Des te meer zal ook ik zee-van-barmhartigheid worden. In de kern van mijn bestaan zijn God en ik dus niet verenigd, maar één.

“Een druppel is de oceaan, in de vorm van een druppel; en de oceaan is de druppel, in de vorm van een oceaan.”

Meister Eckhart o.p. legt daarom ook grote nadruk op de “Gelassenheit”: het loslaten van eigen wil, van eigen ideeën, van eigen beelden van God, van opgesloten zijn in het eigen gelijk. Hoe meer ik mijzelf van mijzelf los maak, des te meer kan God mij doorstromen; des te meer kan ik ook zelf “oceaan” worden.

"Als de mens zich van zichzelf en van alle geschapen dingen wegtrekt, zo ver als je dat doet, zó ver word je één gemaakt en ingebed in dat vonkje van de ziel, dat niets van doen heeft met tijd of ruimte. Dat vonkje onttrekt zich aan al het geschapene en wil alleen maar God, zoals Hij in Zichzelf is.....Dat Licht wil binnengaan in de eenvoudige grond, in de stille woestijn, waar nooit iets onderscheidends, noch Vader, noch Zoon, noch Heilige Geest, is doorgedrongen, waar niemand thuis is, Pas daar neemt het genoegen mee.

Een Licht, dat meer één is, dan (de mens) in zichzelf (is). Want deze grond is de simpele stilte, die in zichzelf onbeweeglijk is, en van welke onbeweeglijkheid alle dingen bewogen worden en hun gehele leven ontvangen, als zij met inzicht leven en zich in zichzelf hebben verzonken. Dat wij zo 'n inzicht mogen hebben, dat wilde God. Amen.

(Preek: Over de eenheid der dingen.)

“God is liefde. Wat betreft de liefde Gods is op te merken, hoe zij ons werkt in al ons werk en in ieder gebod niet Zichzelf, maar uitsluitend ons voor ogen heeft..... .God is liefde in alles, wat geschapen is..... Zelfs het niets is niet ver van Hem. Hij werkt niet in iets, dat buiten Hem is, want buiten Hem is er niets anders”.

(Preek: Hierin is de genade van God verschenen”.)

(F)

*Ongeveer dezelfde mystieke melodie klinkt op
in de Keltisch christelijke spiritualiteit.*

Later ontdekte ik, dat ik ongeveer dezelfde melodieën hoorde in de zogenaamde Keltisch-christelijke spiritualiteit: de enige christelijke kerk, die rond 300 na Chr. ontstond in gebieden van Europa, die niet onder het immense Romeinse rijk vielen: Ierland en daarna Schotland. Had Ierland directe handelscontacten over zee met Alexandrië of zelfs met Palestina? Ook de kenner van de Keltisch-Christelijke spiritualiteit, John O'Donohue, wijst op overeenkomsten tussen de ideeën van de Woestijnvaders en het Keltische Christendom.

(JOHN O'DONOHUE: "Anam Cara". Bantam books, 1997, blz. 142.)

Verder was er een sterke continuïteit tussen de wijsheid van de heidense druïden en het Keltische christendom. Het beroemde Keltische kruis was eerst een afbeelding, gewijd aan de zonnegod.

Rond 400 na Chr. Preekte een Keltische monnik – Pelagius: "hij-die-over-zee-gekomen-is" – in de gebieden rond de Middellandse Zee en kwam hier in een fel conflict terecht met bisschop Augustinus van Hippo. Want deze bemerkte, dat Pelagius de persoonlijke ontdekking van Augustinus: de erfzonde, ontkende en niet van "Original sin" uitging, maar van "Original blessing". Het lukte Augustinus – zij het met enig gemanipuleer – om Pelagius door de paus van Rome als ketter te laten veroordelen.

Deze Keltisch christelijke spiritualiteit met haar Panentheïsme vond zijn centrum in de vele kloosters in Ierland en Schotland, brandpunten van cultuur en christelijke religie. De monniken beoefenden het "loslaten van de eigen zekerheden" door op pelgrimstocht te gaan en in verre landen te gaan missioneren. Zij brachten religie en cultuur in onze streken, waar na de volksverhuizingen veel cultuur en beschaving verloren was gegaan. Zo had Karel de Grote rond 800 Keltische geleerden in dienst: onder anderen Alcuin. En kwamen groepen monniken naar onze streken: Willebrord, Bonifacius, Lebuïnus, Columbanus, Amandus en hun gezellen – en zijn beroemde leerling: Sint Bavo van Gent.

Met name langs de Rijn ontstonden rond het jaar 750 vele kloosters die oorspronkelijk van Keltische oorsprong waren. (Onder andere Sankt Gallen.) Is via deze kanalen de Keltisch-christelijke spiritualiteit ook

terecht gekomen in de genen van de Dominicaanse Rijnlandse mystiek?

Zo schreef John O'Donohue, (1956-2008), groot kenner van de Keltische spiritualiteit en ook bewonderaar van Meister Eckhart o.p., in wiens werken hij veel overeenstemming met de eigen Keltische wortels aanvoelde:

Ik denk vaak, dat de innerlijke wereld een landschap is.....De stilte van een landschap bevat sterke aanwezigheid. De plaats is niet alleen maar een gebied. Een plaats heeft een diepe individualiteit.....De vorm van het landschap is een oude en stille vorm van bewustzijn. Bergen zijn enorme contemplatieven. Rivieren en stromen geven het landschap stem; ze zijn de tranen van de vreugde en het verdriet van de aarde. De aarde is vol ziel.....De Eeuwigheid is niet elders; zij is niet op grote afstand. Er is niets, dat zo dichtbij is als de Eeuwigheid.”

(JOHN O'DONOHUE: “Anam Cara. Spiritual wisdom from the Celtic world.”.Bantam books, 1999.)

“De schoonheid van de individuele geest is de manier, waarop zij ultiem geworteld is in het Goddelijke. In ons diepste niveau zijn wij verankerd in Goddelijke Aanwezigheid. Consequent is dus, dat wij, naarmate wij onze eigen diepte en diversiteit ontwikkelen, des te vollediger wonen in de Goddelijke Aanwezigheid. Dit is de ontologische vooronderstelling van al onze ervaringen. Ze zijn altijd impliciet spiritueel”.

(JOHN O'DONOHUE: *Spirituality as the art of Real Presence.*)

Zo wordt God de ziel en het Gelaat van wat wij de “gewone werkelijkheid” noemen, zowel in de Keltische spiritualiteit als bij Meister Eckhart o.p.

(Gepubliceerd via allerlei kanalen: 15-4-2017.)

“HINENI”: Hier ben Ik.

Daarom zal mijn volk mijn naam erkennen op die dag: erkennen dat Ik het ben, Ik die zeg: “Hier ben Ik”. (Jesaia 52, 6.)

Samuel stond op, ging naar Eli en zei: “Hier ben ik. U heeft mij toch geroepen”. (1 Samuel, 3,6.)

Ik antwoordde: “Hier ben ik, zend mij”. (Jesaia 6, 8.)

*Magnified, sanctified, be thy holy name
Vilified, crucified, in the human frame
A million candles burning for the help that never came
You want it darker
Hineni, hineni,
I'm ready, my lord.
(Leonard Cohen: “If you want it darker”).*

*Ik ben de onuitsprekelijke stilte.
Ik ben het uitspreken van mijn naam”.
 (“Donder, volmaakt bewustzijn.”)
(Nag Hammadi-geschriften.)*

“Hier ben ik”: ik meld mij als present. Naam van de Eeuwige; antwoord van de mens, die present is voor de ander en/of voor DE ANDERE. In dat “Hier ben ik”, vallen blijkbaar de Eeuwige en de biddende mens samen: één naam voor beiden. En in dat “hier ben ik” stelt een mens zich in mededogen aanwezig voor de ander, die hem/haar nodig heeft. “God is liefde” heet dat in de Johanneïsche geschriften.(1 Johannes 4,8.)

De Eeuwige *is* aanwezigheid. Dus kan God nergens anders zijn dan overal. Buiten God is er niets en alles wat bestaat en leeft, alles wat gebeurt, alle schoonheid, menselijkheid, mededogen en vriendschap, alle pijn en verdriet, alle hoop en wanhoop, alle ondergang en redding, alle misdaad en vergeving, is een gebeurtenis-in-God. In die zin verandert God voortdurend omdat de werkelijkheid, omdat wij zelf en ons denken en voelen, voortdurend evolueren, hopelijk ten goede. Alle pogen en alle falen, alle onmogelijkheid en alle streven spelen zich af in het lichaam van

God, dat “de Werkelijkheid” genoemd wordt. God is dus letterlijk de “Mede-lijdende”. Maar ook de “hoop op verlossing”: de opstanding uit alle ondergang en dood, de toekomst: de:”IK-ZAL-ER-ZIJN”.

Er bestaat geen werkelijkheid tegenover God, alsof God hier zou zijn en de geschapen werkelijkheid daar, los van Hem en tegenover Hem. Niets kan immers vallen buiten de aandachtige en scheppende liefde, die God is. Het zou dan immers buiten het bestaan vallen, niet plaats vinden binnen het: “Hineni”: Hier ben Ik.

Rond 1315 zei Meister Eckhart o.p. al:
(Over Genesis 1.) *Het zijn is God.....Dus als God niet is, is er niets.....God werkt alles, wat Hij schept, werkt en doet, in Zichzelf. Want wat buiten God is en buiten God wordt, is en wordt buiten het zijn. Ja, dan wordt het absoluut niet, want het zijn is de grens van alle worden.....het is dus een verkeerde voorstelling, alsof God de geschapen dingen buiten Zichzelf gezet had in een soort van onbegrensde leegte.*

God riep de dingen uit het niets: uit het niet-zijn, tot het zijn, dat zij in Hem vinden. Waar zouden de schepselen kunnen zijn, als ze niet in het zijn, als oergrond, zouden zijn?Buiten het zijn kan er niets zijn.....Hij heeft dus alles "In den beginne" geschapen, want in Zichzelf, in het "in den beginne" zelf.(Alles is in God:NU)

God heeft alles zo geschapen, dat Hij niet met scheppen opgehouden is, maar dat Hij altijd door schept en tot scheppen komt.

(Opus tripartitum.)

Maar al onze woorden en gedachten, al onze intellectuele constructen schieten faliekant tekort, als het over God gaat. Want al onze begrippen en woorden, al onze kennis, ontleen wij aan de bestaande dingen waartussen wij opgroeien en leven. Ons verstand kan niet anders. Maar God is niet ” een van de bestaande dingen”. Hij is geen object naast een tafel, een dier, een mens, een appeltaart. Hij is niet objectiveerbaar en dus niet kenbaar, want dan zou God beperkt zijn: dit en niet dat. “*God is het zijn van de zijnden*”, probeerde Thomas van Aquino o.p. rond 1250 te stamelen.

Reeds in het eerste begin van de Woestijnwijsheid, waaruit Jodendom, Christendom en Islam ontsproten, werd deze “Beeldenstorm” ingezet. Ieder woord en begrip is immers een beeld, ontleend aan de ons omringende werkelijkheid, dus een afgod. Van dit “Ik ben er” werd daarom terecht gezegd:

“Ik ben de onuitsprekelijke stilte”. 1)

Gregorius van Nazianze bad rond 380:

*" O, Gij, "Vorbij alle dingen"; hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij?
Hoe kunnen woorden U loven, Gij, door geen woorden te noemen?
Hoe zullen gedachten U bereiken, Gij, door geen denken te bereiken?*

*Gij, Enige, Onuitsprekelijke, en elk woord komt van U.
Gij, Enige, Onkenbare, en alle kennis komt van U.
Al wie spreekt - Al wie verstomt - verheerlijke Uw Naam.
Al wat denkt, al wat niet denken kan, - verkondige Uw lof.*

*Verwachting overal en stil verlangen, alles reikhalst naar U,
alles bidt tot U, terwijl al wie Uw innerlijk geheim bevroedt,
een lied vol stilte zingt.*

*Voor U alleen blijft het al bestaan,
naar U hunkeren alle dingen,
Gij, aller doel en eindmeet, Gij alleen.*

.....

*O, Gij, "Vorbij alle dingen". Hoe anders U noemen,
Onnoembare, Gij?" 2)*

Maar die tekst uit de Nag Hammadi geschriften zegt ook: *“ik ben het uitspreken van mijn naam”*.1) Welke menselijke ervaring zit in deze wijze spreuk?

Het eerste, dat mij opvalt, is dat beide spreuken tot één uitspraak zijn samengevoegd, terwijl dat logischerwijze onmogelijk is. “Onuitsprekelijk” en “uitspreken” sluiten elkaar immers uit. Maar juist door die logische onmogelijkheid word ik op de grens van mijn denkend vermogen geplaatst en gewezen op de ontzaglijke ruimte voorbij mijn kennen. Deze onmogelijkheid dwingt mijn blik in de richting van het *“Vorbij alle dingen”*. In de richting van “de wolk van het niet-weten”, zoals een Engels mystiek geschrift heet. Of in een Nederlands gedicht:

*Er is vandaag weer veel meer dan er is,
Maar wat het is, ik kan het je niet zeggen,
Er is geen uitleg voor, niets dan dit inzicht
In een temeer,*

*Een oeroud veel te veel.
Zie ik het niet, ik zie het als tekort.
En houdt het op, ik voel het als gemis.
Meer weet ik niet, meer kan ik je niet zeggen.
En die het weten die vertrouwd ik niet.*

(Richard Schuagt.)

De Eeuwige is voorbij, zowel voorbij “onuitsprekelijk” als voorbij het “uitspreken”, want ook dat zijn begrippen uit onze beperkte wereld en dus niet van toepassing op de Eeuwige.

Maar er is méér. Als ik de Onnoembare tot een naam maak, dan zal de Eeuwige voor mij – voor ons – het karakter krijgen, dat in die naam is vervat. Hij zal koninklijk zijn, als ik Hem koning noem; strenge rechter, als ik hem strenge rechter noem; onverbiddelijk, als ik Hem onverbiddelijk noem; oneindig genadig, als ik Hem oneindig genadig noem, enz. Het is dus een zaak van zeer groot belang binnen de Godsdienst, dat ik de Onnoembare schone en heilzame namen geef. Zoals in de Islam gesproken wordt over “*de negenennegentig schone namen van Allah*”. Want die naam wordt het gezicht, waarin de Oneindige naar mij – naar ons – kijkt; niet omdat de Eeuwige zo is, maar omdat de Eeuwige zo voor mij, voor ons is.

Wat hebben mensen niet geleden onder een Godsbeeld, dat onverbiddelijk met de hel dreigde, als ik zwaar gezondigd had. Want wanneer is dan een zonde zwaar in Zijn ogen? Mag de officiële kerk dat bepalen? Wel, dat deed ze vaak klip en klaar en joeg zo vele mensen de stuipen op het lijf. Wat een bevrijding kan het dan zijn om atheïst te worden, of tenminste onkerkelijk! Of wat een bevrijding kan het dan zijn, als je van de mystici leert, dat God “voorbij al die namen” is. En dat de enige naam, die nog het minst ver van de Onnoembare af staat, het woord: oneindige barmhartigheid, of onvoorwaardelijke liefde, of erbarming is. Als je de Onnoembare dan toch een naam geeft, laat die naam dan bevrijdend, lichtend en opbeurend zijn: een naam-die-heil-aan zegt.

Anders kan je beter zwijgen.

Maar de heilige boeken spreken toch ook vaak dreigende taal?! En wordt er in de kerkdiensten na de lezing uit de heilige Schrift niet gezegd: “Zó spreekt de Heer”? Wel, laten we om te beginnen vaststellen, dat niet de Heer zo spreekt, maar dat de schrijver van dit of dat boek de Heer zo láát spreken! `De werkelijkheid is, dat de profeet Ezechiël of de evangelist Mattheus zo spreken namens hun Heer. Het is vaak zeer de moeite waard – ook niet altijd! – om te luisteren, hoe zij de stem van de Eeuwige verstaan. Zo laten zij dan de Eeuwige ons aanspreken en nu is het de vraag, wat daarop ons antwoord is.

Maar nu kan ons eerlijke antwoord ook wel eens zijn: “Mijn God – de God in Wie ik geloof – ziet dat toch totaal anders!”

Als Samuel namens God de uitroeiing van een heel volk, met vrouwen, kinderen en baby's, beveelt (1 Samuel 15, 3); als God blijkbaar het ombrengen van de gehele bevolking van de stad Jericho goedkeurt (Jozua 6, 21); dan zeg ik toch; “Oei; God moet nog heel veel leren, voordat Hij mijn God mag zijn!” Om maar niet te spreken over de manier, waarop in het Eerste Testament namens God over homoseksualiteit geoordeeld wordt!

Een Joodse vrouw zei mij eens, dat ze op de vraag, of ze in de God van de Bijbel geloofde, antwoordde: “De God van welke pagina?”

Juist omdat de Eeuwige woont in de onuitsprekelijke stilte, in de Lege, oningevulde Ruimte van mijn geest, in de “Wolk van het niet-weten”, heb ik het recht om kritisch naar al dat soort zogenaamde Gods-uitspraken te kijken; en dit natuurlijk ook, als zo'n uitspraak van een officiële kerkelijke instantie komt. In die zin groeit God ook zelf tot meer menselijkheid, omdat in onze werkelijkheid die langzame groei naar meer humaniteit plaats vindt. En onze werkelijkheid bevindt zich immers “In God”. 3) Ook in dat opzicht is God niet de Totaal Andere, maar is de

Eeuwige: Hineni: "Hier – in de concrete Werkelijkheid en de hopelijk groeiende allesomvattend compassie – ben Ik." Zoals een Keltische dichter het lang voor de geboorte van Jezus Christus formuleerde; een lied dat met grote instemming werd overgenomen in het Keltische Christendom:

*"Ik ben de wind die waait over de zee.
Ik ben de golvende oceaan.
Ik ben het ruisen van de baren.
Ik ben de os van de zeven gevechten.
Ik ben de arend op de rots.
Ik ben een zonnestraal.
Ik ben de mooiste onder de bloemen.
Ik ben het heldhaftige wilde zwijn.
Ik ben een zalm in het water.
Ik ben een meer in de vlakte.
Ik ben een woord van kennis.
Ik ben de punt van een lans in de strijd.
Ik ben de god, die het vuur in het hoofd schiep".4)*

=====
Noten.

1) Nag Hammadi geschriften: "Donder, volmaakt bewustzijn".

2) (GREGORIUS VAN NAZIANZE (Ongev. 380 na Chr.)

*"Patrologia Graeca, S. Gregorii theol. carminum. Liber 1,
Theologica, blz. 507-508.*

Vertaling: Ton van der Stap.)

3) Vergelijk dit met de proces-theologie:

Panentheïsme is een manier van spreken over God en de wereld die je ergens kunt plaatsen tussen pantheïsme ('alles is God') en klassiek theïsme (God en de wereld zijn strikt van elkaar onderscheiden). Panentheïsme ziet de wereld als een beweging in God. Het is een manier van denken die de moderne blik op deze wereld (worden in plaats van zijn, beweging en dynamiek in plaats van stilstand) theologisch vruchtbaar wil maken. In het wordingsproces van deze wereld 'wordt God' zelf ook.....God is dus in ieder geval niet degene die zorgt dat alles goedkomt. Geen 'almachtige voorzienigheid' of zo. De dingen kunnen zeer, zeer verkeerd gaan, zoals we maar al te goed weten. God is het absolute tegendeel van een 'onbewogen

beweger'. God is de meest bewogen beweger. De wereld is het lichaam van God, en op die manier is God volledig betrokken in het grote experiment van de evolutie. Ik ga ervan uit dat het ook voor God vaak een zeer pijnlijk proces is. Maar uiteindelijk zullen we ons verder ontwikkelen, naar ik hoop in een richting van grotere wijsheid en een gevoel van verbondenheid met alles wat leeft."

(Catharine Keller, in interview: "De wolk van het Onmogelijke". Trouw, de Verdieping, begin april 2017.)

4) (IAN BRADLEY: "Keltische spiritualiteit. Een oud geloof met perspectieven voor de toekomst". Zoetermeer, 1997,blz.53.)

**HINENI: IK BEN.
“Wegloze Weg”?**

“Want waar er twee of drie verenigd zijn in mijn Naam, daar ben Ik in hun midden”. (Matteus 18, 20.)

Waar twee of drie in een atmosfeer van licht
en eigenheid bij elkaar zijn in hun unieke “ik ben”
daar ben ik samen met hen als het grote “IK BEN”
(Gerry v.d. Swaluw.)

We mogen in zijn Naam samenkomen, zegt Jezus. Jezus’ Naam betekent: God is redding, God redt. En dat schept verplichtingen.
(Erik Borgman.)

Zó kennen en herkennen wij de weg van Jezus Christus, ook al wordt die weg in bovengenoemde citaten vanuit een heel verschillend uitgangspunt belicht. Jezus in zijn leven en werken als symbool en uitzicht op de lichtende aanwezigheid van de Eeuwige. Jezus in zijn leven en werken als directe oproep tot de inzet voor het heil van alle mensen. Indrukwekkende antwoorden op de vraag naar het “Waarom” van het christelijk geloven. De schoonheid van het Christelijke geloven in een notendop: “Ik ben de weg....” “Ik ben de ware wijnstok.....”Ik ben de waarheid en het leven.....“

Ook in de “IK BEN”-uitspraken van Jezus Christus wijst hij niet zozeer op zijn eigen relatieve, plaats- en tijdgebonden persoon; maar op Hineni: op de aanwezigheid van de Eeuwige, die mensen ervaren en vermoeden in het leven, werken, spreken en zwijgen van Jezus Christus. Ook Jezus en zijn geloven vinden plaats in en vanuit de Woestijnwijsheid.¹⁾ Ook hij gebruikt dus de uitdrukking “IK BEN” als aanduiding van het aanwezige Goddelijke.

Maar in die prachtige symfonie van harmonie en overeenstemming klinkt soms uit onverwachte hoek een ander geluid. Een en andermaal heb ik ervaren, dat het spreken over dat andere geluid mensen onzeker maakt en zelfs een beetje boos. Men heeft het gevoel, dat je in een onbegrijpelijke taal spreekt en in een andere wereld leeft; dat je die prachtige weg, zoals boven getekend, afwijst of relativeert; dat je aan je verplichtingen probeert

te ontsnappen; dat je niet meer past binnen het authentieke christelijke geloven; dat je te vrij en te vrijblijvend opstelt; enz.

Ik bedoel het spreken over de “Wegloze Weg”. En die naam alleen al bevat een innerlijke tegenstrijdigheid. Hoe kan een weg wegloos zijn?! Dus ik moet niet al te verbaasd zijn, als anderen deze Wegloze Weg onzin vinden, niet kunnen bevatten, afwijzen. Toch boeit die weg me en hoor ik er diepe echo's, wijsheid en bevrijding in. Ja zelfs een nieuw en ver reikend uitzicht op de Eeuwige, te mooi om niet waar te zijn.

Met name de Dominicaan Meister Eckhart o.p. (ongev.1315) maakte mij nieuwsgierig. In de tekst van zijn preken hoorde ik soms de echo van de Wegloze weg.

“De derde weg heet “Weg”, maar is tegelijk “thuis zijn” (HEIME) Het is God zonder bemiddeling, in Zichzelf zien.....Buiten deze weg is er alleen de omweg en de vermindeling van de schepselen. In God echter, voortgaand langs deze weg en geleid door het licht van Zijn Woord.....dat gaat alles te boven wat men in woorden kan uitdrukken. Luister hoe verwonderlijk het is. Hoe wonderbaar is het buiten staan en tegelijkertijd binnen zijn, begrijpen en omvat worden, zien en zelf het geziene zijn, vast houden en vast worden gehouden. Dat is de voltooiing, waar de geest in diepe rust in de liefdevolle eeuwigheid voor altijd blijft”.

(Preek over Martha en Maria: “Intravit Jesus in quoddam castellum”. Naar Lucas 10, 38-40.)

De leermeesters loven in het bijzonder de liefde, zoals bijvoorbeeld Paulus die zegt: "Waar ik ook mee bezig ben, heb ik de liefde niet, dan ben ik niets". Maar ik prijs afgescheidenheid (jezelf en al je zekerheden loslaten; je totaal overgeven.) boven alle liefde. In de eerste plaats omdat het voornaamste van de liefde is dat zij mij dwingt om God lief te hebben, terwijl daarentegen afgescheidenheid God dwingt om mij lief te hebben. Nu is het veel heerlijker om God naar mij te dwingen dan mezelf naar God toe. En dat komt, omdat God zich voegzamer in mij kan voegen en zich beter met mij verenigen kan dan ik mij zou kunnen verenigen met God. “
(Preek: “Beati pauperes spiritu.”)

Leven-zonder-waarom. Leven-zonder-waartoe. Leven, omdat ik leef, hier en nu, “afgescheiden” van alle door mij/ons bedachte zingevingen, hoe mooi ook. Leven-vanuit-de leegte, die tegelijkertijd de ontzaglijke en

oningeruimte in mijn geest is, die God naar binnen uitnodigt. “*Abyssus abyssum invocat*”: de afgrond van het niet-meer-weten-waarom nodigt de afgrond van de/het Onnoembare binnen. Zo formuleerde een leerling van Meister Eckhart o.p.: Johannes Tauler o.p. het in een preek.²⁾

Wegloze Weg; ik heb de indruk, dat Meister Eckhart o.p. zich wat verzet tegen al die menselijke inspanningen om God te bereiken. Al die ladders, die wij moeten opklimmen om bij God te komen. Hij maakt ergens deze vergelijking:

“Als ik tegen jou zeg: kom naar boven – hij staat op een preekstoel – dan is dat een reuze karwij. Je moet uit je bank komen, de trap opklimmen, het platform betreden waar ik al op sta, enz.

Maar als ik tegen je zeg: “Ga er maar bij zitten”, dan is dat heel gemakkelijk. Zo moet je je overgeven, opdat God zich in jou kan uitstorten’.

De Wegloze Weg is dus de weg van de overgave. Ik vermoed, dat die weg vaak moeilijker is, dan de weg van de inspanningen. Want het betekent ook, dat ik de controle over mijzelf en mijn geestelijk welbevinden – een controle, die ik eigenlijk toch niet heb! – moet opgeven. Dat ik mij ertoe moet brengen mijzelf en al mijn zekerheden en vragen uit handen te geven, over te geven, op genade of ongenade.

Maar er zit ook een ontroerend mooi beeld van de Eeuwige in deze grondhouding. God is zó'n overvloed van oneindige liefde, dat Hij zich eenvoudigweg niet kan tegenhouden, als ik mij voor die liefde open stel. Meister Eckhart o.p. formuleerde dat als volgt:

“IK zal nooit God bidden, dat Hij zich aan mij wil geven. Ik zal Hem bidden, dat Hij mij leeg en rein maakt. Want al ik leeg en rein ben, dan zal God zichzelf vanwege Zijn eigen natuur aan mij geven en in mij besloten zijn”.

Breng een leeg vat in contact met een overstromende bron, en dat vat zal worden gevuld, onherroepelijk. De bron kan eenvoudigweg niet anders!

“Nooit heeft een mens zozeer naar iets verlangd, als God ernaar verlangt om de mens ertoe te brengen Hem te kennen. God is altijd bereid, maar wij zijn zeer onbereid: God is ons nabij, maar wij zijn van Hem verre; God is binnen, wij zijn buiten; God is inwonend, maar wij zijn vreemdelingen.”

De benodigde leegte van het vat vraagt dus om stilte, om zwijgen, om

woordenloosheid. Meister Eckhart o.p. zei eens, dat er niets in de wereld meer op God lijkt dan stilte. Meestal zijn onze gebeden echter reeksen van vrome woorden. Het gebed-van-stilte wordt weinig meer onderwezen.

Zou dit een van de redenen zijn, dat zovele mensen in onze cultuur zeggen: “Het zegt me allemaal niks meer!”? Willen we weer aan “de woorden voorbij”? Want daarmee gaan we naar de grens, die onze wereld van woorden, begrippen, constructen en definities afbakent; en benaderen we weer de overgang tussen onze wereld en die van het nooit in woorden te vangen Mysterie. “O, Gij, voorbij alle woorden, hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij”. (Gregorius van Nazianze.) Ook in de stilte ontdek ik weer sporen van de Wegloze Weg.

In de diepe stilte van het landschap, van meren en rivieren, van de zeeën, van grootse kathedralen, moskeeën en tempels; in de diepe stilte in mijn eigen geest, is er dus Aanwezigheid: is er HINENI: IK-BEN-ER. Dat vraagt om eerbied en respect van onze kant. Dat is trouwens iets, dat vaak als vanzelf in ons opkomt, als wij fluisteren: “Hier word ik stil van”. Respect voor het milieu is dus respect voor de Ene, die er aanwezig is.

Dit aanvoelen van Goddelijke Aanwezigheid in de stilte is indrukwekkend verwoord in een Keltische zegenspreuk:

Diepe rust.

*Ik wens je de diepe rust van de deinende golven,
ik wens je de diepe rust van de ruisende wind,
ik wens je de diepe rust van de stille aarde,
ik wens je de diepe rust van de stralende sterren,
ik wens je de diepe rust van de nachtelijke schaduwen,
en het voortdurende licht van de maan en de sterren.*

De Keltische dichter R.S. Thomas formuleerde het zo: 3)

*"Ik zag hoe het licht doorbrak
en een klein veldje verlichtte
Ik keek even en vervolgde toen mijn weg
en vergat het. Maar dat was de parel
van onschatbare waarde, dat ene veldje dat
de schat in zich bevatte. I ben me nu bewust,
dat ik alles wat ik heb, moest geven om dat te bezitten.
Het leven is niet iets haastigs.*

Deze aandachtige innerlijke stilte heeft ook te maken met het accepteren van de duistere lagen in onze ziel. Licht zonder schaduwen maakt vlak en levenloos. Juist in het duistere ligt de wijsheid, dat de diepe laag van onze geest niet gemanipuleerd kan worden; het niet-weten bedriegt nooit. Dit mijzelf accepteren, niet zoals ik zou moeten zijn, maar zoals ik ben, met mijn lichte en mijn duistere kanten, krijgt dan het karakter van ware liefde: onvoorwaardelijke acceptatie, zoals Paulus de goddelijke liefde bezong in 1 Kor. 13. (*“Alles verdraagt zij; alles gelooft zij; alles hoopt zij; alles duldt zij.”*)

Ik leer dan mijzelf bezien, zoals de Onvoorwaardelijke liefde, die God is, mij ziet. En juist die open en niet veroordelende blik nodigt mij uit om meer de humane mens te worden, die ik kan zijn. “Werde was du bist”. Ik kan lichtend worden dank zij het Licht, waarin ik sta.

In de spirituele groei werd en wordt sterk de nadruk gelegd op het bestrijden van het kwade. Ik weet niet, of dit wel de meest vruchtbare benadering is. Meister Eckhart o.p. zou nu grinnikend opmerken, dat je met dat bestrijden wel erg veel aandacht aan het kwade besteedt, dus het wel erg belangrijk maakt. Zou het niet beter zijn dit kwade te bestrijden door het goede te benadrukken? Iedere keer, dat ik mij naar het licht wendt, heb ik de schaduwen immers “Achter de rug”.

“ De mensen zouden niet zo veel moeten nadenken over wat ze moeten doen; ze zouden veel meer moeten nadenken over wat zij zijn. Zouden zij goed zijn en zou hun levenswijze goed zijn, dan zouden zij licht uitstralen, en dan zou er een heerlijk licht uitgaan van al hun werken. Als je rechtvaardig bent, dan is ook wat je doet rechtvaardig. Denk niet dat je heiligheid kunt grondvesten op daden; veeleer groeit heiligheid uit de grond van je hele wezen. Want niet de daden heiligen ons, maar wij moeten de daden heiligen.”

(Meister Eckhart)

“Heiligheid groeit uit de grond van je wezen”. Want de grond van je wezen is niet verenigd met God, maar is God zelf, die als een vonkje in de ziel aanwezig is, zoals Meister Eckhart het probeerde te omschrijven. De Wegloze Weg is het proberen om dit besef vast te houden en te laten groeien, en zo te worden wie ik ten diepste ben: een Godsopenbaring in

mijn unieke en van iedere andere Godsmanifestatie verschillende individuele bestaan en leven. Zo wordt “God in mij geboren” zei Meister Eckhart o.p. heel vaak, juist zoals eens in Maria.

Noten.

- 3) Zie: NEIL DOUGLAS-KLOTZ: “Woestijnwijsheid”. Altamira, heemstede, 1997.
- 4) Johannes Tauler o.p. Preek: “Hij stapte in een bootje, dat van Simon was”.
- 5) Geciteerd in: JOHN O'DONOHUE: “Anam Cara”. Bantam books, 1999, blz.229.